

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA KORXONALARNING STRATEGIK BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISH METODOLOGIYASI

Nuridinov Sunnatullo Zubayduloevich

Tojikiston Davlat moliya-iqtisodiyot universiteti

“Menejment” kafedrası mudiri

i.f.n., dotsent

Tel: +992986405050

Annotatsiya

Maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida korxonalarining strategik boshqaruv samaradorligini oshirish metodologiyasi nazariy jihatdan o'rganildi. Integrativ adabiyotlar sharhi va nazariy sintez orqali resurslarga asoslangan yondashuv, dinamik qobiliyatlar hamda raqamli biznes strategiyasi birlashtirildi. Raqamli resurslarning strategik natijalarga aylanishini tushuntiruvchi konseptual model ishlab chiqildi. Strategik muvofiqlik, o'zlashtirish salohiyati va tashkiliy ambidekstrlik modelning muhim shartlari sifatida belgilandi. Vositachilik, moderatorlik va qayta aloqa munosabatlarini ifodalovchi beshta tadqiqot taklifi shakllantirildi. Asosiy omillarni miqdoriy baholash uchun normallashtirilgan ko'rsatkichlar hamda vaznlarga asoslangan integral indeks taklif etildi. Raqamli loyihalarni strategik maqsadlar va xodimlar kompetensiyalari bilan uyg'unlashtirish yo'nalishlari yoritildi. Modelni so'rovnom va panel ma'lumotlarida tekshirish, indeks barqarorligini baholash hamda korxonalararo qiyosiy tadqiqotlarni rivojlantirish istiqbollari belgilandi.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, strategik boshqaruv, boshqaruv samaradorligi, dinamik qobiliyatlar, raqamli resurslar, strategik muvofiqlik, o'zlashtirish salohiyati, tashkiliy ambidekstrlik, integral indeks.

Аннотация

В статье была теоретически рассмотрена методология повышения эффективности стратегического управления предприятиями в цифровой экономике. Посредством интегративного обзора литературы и теоретического синтеза были объединены ресурсный подход, динамические способности и цифровая бизнес-стратегия. Была разработана концептуальная модель преобразования цифровых ресурсов в стратегические результаты. Стратегическая согласованность, абсорбционная способность и организационная амбидекстрия были определены условиями функционирования модели. Были сформулированы пять исследовательских положений о посредничестве, модерации и обратной связи. Для измерения конструкторов был предложен интегральный индекс нормированных показателей с весовыми коэффициентами. Были раскрыты направления согласования цифровых проектов со стратегическими целями и компетенциями сотрудников. Были обозначены перспективы проверки модели на опросных и панельных данных, оценки устойчивости индекса и развития сравнительных исследований предприятий.

Ключевые слова: цифровая экономика, стратегическое управление, эффективность управления, динамические способности, цифровые ресурсы, стратегическая согласованность, абсорбционная способность, организационная амбидекстерия, интегральный индекс.

Abstract

The article examined a methodology for improving strategic management effectiveness in the digital economy. An integrative literature review and theoretical synthesis combined the resource based view, dynamic capabilities, and digital business strategy. A conceptual model explained how digital resources could translate into strategic outcomes. Strategic alignment, absorptive capacity, and organizational ambidexterity were identified as relevant conditions. Five research propositions addressed mediation, moderation, and feedback relationships. A composite index using normalized indicators and weights was proposed to operationalize the constructs. Directions for aligning digital projects with strategic objectives and employee competencies were outlined. Survey research, panel analysis, and index robustness assessment were proposed for empirical validation.

Keywords: digital economy, strategic management, management effectiveness, dynamic capabilities, digital resources, strategic alignment, absorptive capacity, organizational ambidexterity, composite index.

KIRISH

Raqamli texnologiyalar korxonalarning qiymat yaratish, mijozlar bilan ishlash va qaror qabul qilish usullarini tubdan yangilamoqda. G. Vial raqamli transformatsiyani axborot, hisoblash, kommunikatsiya va ulanish texnologiyalari uyg'unligi orqali tashkilot xususiyatlarini sezilarli o'zgartirib, uni takomillashtirishga yo'naltirilgan jarayon sifatida ta'riflagan [1]. P. Verhoef va hammualliflar bu jarayon raqamlashtirish, raqamlashuv va raqamli transformatsiya bosqichlaridan o'tib, biznes modeli, tashkiliy tuzilma va natijalarni baholash mezonlarini yangilashini ko'rsatgan [2].

Strategik menejment adabiyotida raqamli texnologiyalar endi yordamchi funktsiya emas, strategiyaning o'zagi sifatida qaralmoqda. A. Bharadvaj va hammualliflar axborot texnologiyalari strategiyasi va biznes strategiyasining yagona "raqamli biznes strategiyasi"ga birlashuvini asoslagan [3]. K. Uorner va M. Vyeger raqamli transformatsiyani strategik yangilanishning uzluksiz jarayoni deb talqin qilib, uning negizida maxsus dinamik qobiliyatlar turishini ko'rsatgan [4]. A. Hanelt va hammualliflarning tizimli sharhida raqamli transformatsiya tashkiliy o'zgarishning moslashuvchan va ekotizimga yo'naltirilgan shakli sifatida umumlashtirilgan [5].

Mavjud ilmiy tadqiqotlarda raqamli transformatsiyaning korxona faoliyati va boshqaruv jarayonlariga ta'siri keng yoritilgan. Biroq raqamli resurslarning strategik boshqaruv samaradorligiga ta'sir etish mexanizmlari hamda ushbu ta'sirni kuchaytiruvchi tashkiliy omillar turli nazariy yondashuvlarda alohida o'rganilgan. Q. Chjou va hammualliflar raqamli texnologiyalarning strategiyani shakllantirish jarayoniga ta'sirini o'rganib, ushbu yo'nalishda yaxlit nazariy modellarni rivojlantirish zarurligini ta'kidlagan [6]. Shuningdek, strategik boshqaruv samaradorligiga ta'sir

etuvchi omillarni korxonalar faoliyatini qiyosiy baholashga imkon beruvchi miqdoriy ko'rsatkichlar bilan bog'lash masalasi qo'shimcha tadqiqotlarni talab etadi. Mazkur jihatlar tadqiqotning asosiy ilmiy yo'nalishlarini belgilaydi.

Tadqiqotning asosiy savoli raqamli resurslarning qanday mexanizmlar va tashkiliy sharoitlar orqali korxonalarning strategik boshqaruv samaradorligiga ta'sir etishini aniqlashga qaratildi.

Tadqiqotning maqsadi raqamli resurslar, dinamik qobiliyatlar va strategik boshqaruv samaradorligi o'rtasidagi bog'liqlikni tushuntiruvchi konseptual model hamda undan kelib chiqadigan ilmiy takliflarni ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotning nazariy hissasi uchta yo'nalishda ifodalanadi. Birinchidan, resurslarga asoslangan yondashuv va dinamik qobiliyatlar nazariyasi birlashtirilib, raqamli resurslarning strategik boshqaruv samaradorligiga dinamik qobiliyatlar orqali ta'sir etish mexanizmi asoslandi. Ikkinchidan, strategik muvofiqlik, o'zlashtirish salohiyati va tashkiliy ambidekstrlik ushbu bog'liqlikni kuchaytiruvchi omillar sifatida belgilanib, ularni empirik tekshirishga qaratilgan beshta ilmiy taklif shakllantirildi. Uchinchidan, modeldagi asosiy omillarni miqdoriy baholash uchun normallashtirilgan ko'rsatkichlar va vazn koeffitsiyentlariga asoslangan integral indeks taklif etilib, konseptual modelni kelgusida empirik tekshirish uchun metodologik asos yaratildi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Resurslarga asoslangan yondashuv va raqamli resurslar. J. Barni korxonaning barqaror raqobat ustunliklarini shakllantirishda qimmatli, noyob, taqlid qilish murakkab va o'rnini bosish qiyin bo'lgan resurslarning strategik ahamiyatini asoslab bergan [7]. Mazkur nazariya raqamli iqtisodiyot sharoitida yangi mazmun kasb etadi. Xususan, dasturiy ta'minot, bulutli xizmatlar va standart raqamli platformalarning keng ommalashuvi ushbu texnologiyalarga egalik qilishning o'zi uzoq muddatli raqobat ustunligini kafolatlamasligini ko'rsatadi. Shu bois raqamli resurslarning iqtisodiy qiymati ulardan foydalanish samaradorligi, tashkilotning boshqaruv kompetensiyalari va ma'lumotlarni strategik qarorlarga aylantirish imkoniyatlari bilan belgilanadi. S. Mitas va hammualliflar axborotni boshqarish qobiliyatining korxona faoliyati natijalariga ta'siri mijozlar bilan munosabatlarni rivojlantirish, biznes-jarayonlarni muvofiqlashtirish va natijalarni nazorat qilish kabi tashkiliy imkoniyatlar orqali namoyon bo'lishini empirik jihatdan asoslagan [8]. Ushbu yondashuv raqamli resurslar va korxonaning strategik natijalari o'rtasida tashkiliy-boshqaruv qobiliyatlari muhim vositachi vazifasini bajarishini ko'rsatadi.

Dinamik qobiliyatlar nazariyasi. D. Tis, G. Pizano va E. Shuen tomonidan ishlab chiqilgan dinamik qobiliyatlar nazariyasida korxonaning o'zgaruvchan tashqi muhitga moslashishi ichki va tashqi kompetensiyalarni birlashtirish, rivojlantirish hamda qayta tashkil etish imkoniyatlari bilan izohlangan [9]. Keyinchalik D. Tis dinamik qobiliyatlarning uchta asosiy tarkibiy qismini, ya'ni yangi imkoniyatlarni aniqlash, ulardan foydalanish va mavjud resurslarni qayta tashkil etish jarayonlarini ajratib ko'rsatgan [10]. K. Uorner va M. Vyeger ushbu nazariy yondashuvni raqamli transformatsiya sharoitida rivojlantirib, dinamik qobiliyatlarning raqamli imkoniyatlarni aniqlash, ularni o'zlashtirish va biznes-jarayonlarni raqamli qayta

shakllantirish orqali namoyon bo'lishini asoslagan [4]. V. Sambamurti va hammualliflar esa axborot texnologiyalarini korxonaning strategik moslashuvchanligini kuchaytiruvchi, boshqaruv tezkorligini oshiruvchi va yangi iqtisodiy imkoniyatlarni shakllantiruvchi omil sifatida baholagan [11]. Mazkur tadqiqotlar raqamli transformatsiyaning natijadorligi texnologik resurslar mavjudligidan tashqari, korxonaning ularni o'zgaruvchan iqtisodiy sharoitlarga mos ravishda safarbar etish qobiliyatiga ham bog'liqligini ilmiy jihatdan asoslaydi.

Raqamli transformatsiya va raqamli biznes strategiyasi. G. Vial raqamli transformatsiyani texnologik o'zgarishlar, strategik javob choralari shakllantirish, qiymat yaratish mexanizmlarini yangilash, tashkiliy tuzilmani moslashtirish va mavjud to'siqlarni bartaraf etishni qamrab oluvchi kompleks jarayon sifatida tavsiflagan [1]. T. Hess va hammualliflar raqamli transformatsiya strategiyasini texnologiyalardan foydalanish, qiymat yaratishdagi o'zgarishlar, tashkiliy tuzilma va moliyaviy imkoniyatlarni o'zaro muvofiqlashtirish asosida shakllantirishni taklif etgan [12]. A. Bharadvaj va hammualliflar esa raqamli biznes strategiyasining asosiy xususiyatlarini faoliyat qamrovi, miqyosi, amalga oshirish tezligi va qiymat yaratish manbalari orqali izohlab bergan [3]. Ushbu ilmiy qarashlar raqamli transformatsiyani alohida texnologik yangilanish emas, balki korxonaning umumiy rivojlanish strategiyasi bilan uzviy bog'langan boshqaruv jarayoni sifatida talqin qilish zarurligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, raqamli strategiya va dinamik qobiliyatlarning o'zaro ta'sirini yagona konseptual model asosida yoritish ushbu yo'nalishdagi tadqiqotlarni yanada rivojlantirish imkonini beradi.

O'zlashtirish salohiyati va tashkiliy ambidekstrlik. V. Koen va D. Levintal o'zlashtirish salohiyatini tashqi muhitda shakllanayotgan yangi bilimlarning qiymatini anglash, ularni tashkilot faoliyatiga integratsiyalash va iqtisodiy natijaga yo'naltirish qobiliyati sifatida ta'riflagan [13]. Tadqiqotchilar mazkur qobiliyatning rivojlanishi korxonada ilgari shakllangan bilimlar, tajriba va tashkiliy kompetensiyalar bilan bevosita bog'liqligini ko'rsatgan. Raqamli iqtisodiyot sharoitida ushbu yondashuv alohida ahamiyatga ega, chunki texnologiyalar yangilanishining jadallashuvi korxonalardan yangi bilimlarni tezkor o'zlashtirish va ularni biznes-jarayonlarga samarali tatbiq etishni talab qiladi. Ch. O'Rayli va M. Tushman tomonidan rivojlantirilgan tashkiliy ambidekstrlik konsepsiyasi esa mavjud resurs va imkoniyatlardan samarali foydalanish bilan bir qatorda, yangi texnologiyalar, mahsulotlar va biznes modellarini izlash jarayonlarini muvozanatlashtirish zarurligini asoslaydi [14]. Mazkur yondashuv raqamli transformatsiya jarayonida joriy faoliyat samaradorligini saqlagan holda innovatsion o'zgarishlarni amalga oshirishning muhim tashkiliy sharti sifatida namoyon bo'ladi.

Strategik natijalarni o'lchash va baholash. R. Kaplan va D. Norton tomonidan ishlab chiqilgan muvozanatlashgan ko'rsatkichlar tizimi strategik maqsadlarni o'lchanadigan indikatorlar orqali ifodalash, faoliyat natijalarini muntazam baholash va boshqaruv qarorlarini takomillashtirishning muhim metodologik asosi hisoblanadi [15]. Ushbu yondashuv moliyaviy natijalar bilan birga mijozlar bilan munosabatlar, ichki biznes-jarayonlar, o'rganish va rivojlanish imkoniyatlarini

kompleks baholashni nazarda tutadi. Q. Chjou va hammualliflar raqamli texnologiyalarning rivojlanishi strategik boshqaruv jarayonlarini ma'lumotlarga asoslangan, moslashuvchan va uzluksiz shaklga o'tkazayotganini ta'kidlagan [6]. Mazkur ilmiy qarashlar korxonalarda raqamli transformatsiya samaradorligini baholash tizimi faqat yakuniy iqtisodiy natijalarni qayd etish bilan cheklanmasdan, strategik maqsadlarning bajarilishini kuzatish va boshqaruv jarayonlarini muntazam takomillashtirishga xizmat qilishi zarurligini ko'rsatadi.

Ko'rib chiqilgan ilmiy yondashuvlar raqamli transformatsiya jarayonining turli jihatlarini o'zaro to'ldiruvchi nazariy asoslarni shakllantiradi. Jumladan, resurslarga asoslangan yondashuv korxonaning mavjud imkoniyatlari va strategik resurslarini aniqlashga, dinamik qobiliyatlar nazariyasi ulardan o'zgaruvchan iqtisodiy sharoitlarda samarali foydalanishga, raqamli biznes strategiyasi esa ushbu resurslarni ustuvor rivojlanish maqsadlariga yo'naltirishga xizmat qiladi. O'zlashtirish salohiyati va tashkiliy ambidekstrlik innovatsion o'zgarishlarning izchilligini ta'minlasa, strategik natijalarni o'lchash tizimi amalga oshirilgan tashabbuslarning iqtisodiy samaradorligini baholash va boshqaruv qarorlarini takomillashtirish imkonini beradi.

Shu nuqtai nazardan, mazkur nazariy yondashuvlarni yagona konseptual model doirasida integratsiyalash raqamli resurslar, dinamik qobiliyatlar, strategik muvofiqlik va korxona faoliyati natijalari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tizimli asoslash imkonini beradi. Bunday integratsiyalashgan yondashuv raqamli transformatsiyaning tashkiliy-iqtisodiy samaradorligini baholash, korxonalarning raqobat ustunliklarini mustahkamlash hamda innovatsion boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish uchun muhim ilmiy-metodologik asos yaratadi.

METODOLOGIYA

Tadqiqot konseptual xususiyatga ega bo'lib, empirik ma'lumotlarni tahlil qilishdan ko'ra, mavjud nazariy yondashuvlarni tizimli birlashtirishga asoslandi. E. Jaakkola konseptual tadqiqotlarning nazariy sintez, nazariyani moslashtirish, tipologiya va model qurish kabi to'rtta asosiy dizaynini ajratib ko'rsatgan [16]. Mazkur tadqiqotda nazariy sintez va model qurish yondashuvlari birgalikda qo'llanildi. Dastlab turli nazariyalardagi asosiy tushunchalar tizimlashtirildi, so'ngra ular o'rtasidagi o'zaro bog'liqliklar ilmiy takliflar shaklida ifodalandi. D. Makinnis tasnifiga ko'ra, ushbu yondashuv nazariy integratsiyalashga asoslanib, ilgari alohida o'rganilgan omillar va ularning o'zaro munosabatlarini yagona konseptual model doirasida birlashtirishni nazarda tutdi [17].

Ilmiy manbalarni tanlash integrativ adabiyotlar sharhi tamoyillari asosida amalga oshirildi [18]. Birinchi bosqichda tadqiqotning beshta nazariy yo'nalishiga oid fundamental manbalar aniqlandi. Ikkinchi bosqichda raqamli transformatsiya bo'yicha tizimli sharhlar [1; 5; 6] o'rganilib, ulardagi bibliografik havolalar orqali qo'shimcha tadqiqotlar tanlab olindi. Manbalarni saralashda ularning strategik menejment, axborot tizimlari va boshqaruv sohalaridagi taqrizlanadigan ilmiy jurnallarda chop etilganligi, tadqiqotning asosiy nazariy yo'nalishlariga bevosita aloqadorligi va ilmiy iqtiboslilik darajasi hisobga olindi. Amaliy hisobotlar va normativ-huquqiy hujjatlar tadqiqotning nazariy yo'nalishidan kelib chiqib, manbalar tanloviga kiritilmadi.

Nazariy sintez to'rt bosqichda amalga oshirildi. Birinchi bosqichda asosiy nazariy tushunchalar aniqlandi va ularning ta'riflari muvofiqlashtirildi. Ikkinchi bosqichda nazariy yondashuvlar o'rtasidagi sabab-oqibat bog'liqliklari tizimlashtirildi. Uchinchi bosqichda ushbu bog'liqliklar nazariy jihatdan asoslanib, empirik tekshirish mumkin bo'lgan ilmiy takliflar shakllantirildi. To'rtinchi bosqichda asosiy omillarni miqdoriy baholash uchun kompozit indekslar metodologiyasiga asoslangan ko'rsatkichlar tizimi ishlab chiqildi [19].

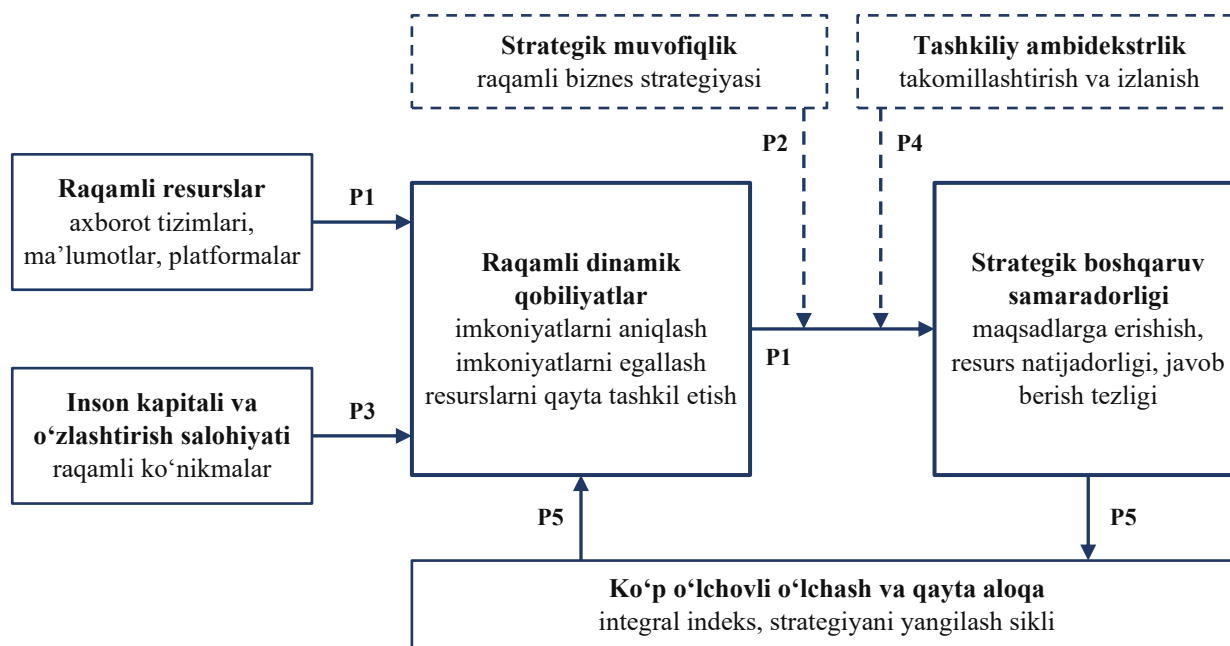
Taklif etilgan modelning nazariy asoslanganligi D. Uetten mezonlari bo'yicha baholandi [20]. Bunda model tarkibidagi omillar, ular o'rtasidagi bog'liqliklar, ushbu munosabatlarning nazariy sabablari va modelning amal qilish sharoitlari hisobga olindi. Natijada raqamli resurslar, dinamik qobiliyatlar, strategik muvofiqlik va korxona faoliyati natijalari o'rtasidagi bog'liqlikni tushuntiruvchi konseptual model shakllantirildi. Modelning amaliy samaradorligini baholash esa keyingi empirik tadqiqotlar doirasida amalga oshirilishi nazarda tutildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Konseptual modelning tuzilishi

Adabiyotlar tahlili asosida konseptual model beshta asosiy omillar guruhi va strategik boshqaruv samaradorligini ifodalovchi natijaviy ko'rsatkichlar asosida shakllantirildi. Raqamli resurslar korxonadagi axborot tizimlari, ma'lumotlar bazalari, raqamli platformalar va ularning o'zaro integratsiyalashuvini qamrab oladi. Inson kapitali va o'zlashtirish salohiyati xodimlarning raqamli ko'nikmalari hamda yangi bilimlarni amaliyotga tatbiq etish qobiliyatini ifodalaydi. Raqamli dinamik qobiliyatlar yangi imkoniyatlarni aniqlash, ulardan foydalanish va resurslarni qayta tashkil etish jarayonlarini o'z ichiga oladi. Strategik muvofiqlik raqamli tashabbuslarning korxona strategiyasi bilan uyg'unligini, tashkiliy ambidekstrlik esa mavjud faoliyatni takomillashtirish va yangi imkoniyatlarni izlash o'rtasidagi muvozanatni anglatadi. Modelning natijaviy ko'rsatkichi sifatida strategik boshqaruv samaradorligi belgilandi va u strategik maqsadlarga erishish darajasi, resurslardan foydalanish samaradorligi hamda o'zgarishlarga moslashish tezligi orqali tavsiflandi (1-rasm).

1-rasmda konseptual model uchta asosiy qatlam asosida ifodalangan. Birinchi qatlam korxonaning raqamli resurslari va ulardan samarali foydalanishni ta'minlovchi inson kapitalini qamrab oladi. Ikkinchi qatlamda raqamli dinamik qobiliyatlar aks ettirilib, ular mavjud resurslarni strategik imkoniyatlarga aylantirishga xizmat qiladi. Uchinchi qatlam strategik boshqaruv samaradorligini ifodalovchi natijaviy ko'rsatkichlardan tashkil topgan. Strategik muvofiqlik va tashkiliy ambidekstrlik raqamli dinamik qobiliyatlarning boshqaruv samaradorligiga ta'sirini kuchaytiruvchi tashkiliy omillar sifatida belgilangan. Modelning quyi qismida strategik natijalarni baholash va olingan ma'lumotlar asosida boshqaruv jarayonlarini takomillashtirishni ta'minlovchi qayta aloqa mexanizmi nazarda tutilgan. Shu asosda raqamli transformatsiya korxonaning strategik boshqaruv tizimini muntazam takomillashtirishga yo'naltirilgan uzluksiz jarayon sifatida talqin etilgan.

1-rasm. Strategik boshqaruv samaradorligining konseptual modeli¹

Izoh: uzluksiz strelkalar asosiy ta'sir yo'llarini, uzun chiziqli strelkalar moderatorlik ta'sirini bildiradi; P1-P5 tadqiqot takliflari raqamlari.

Tadqiqot takliflari

Resurslarga asoslangan yondashuvga ko'ra, korxonaning barqaror raqobat ustunligi qimmatli, noyob va taqlid qilish qiyin bo'lgan resurslardan samarali foydalanish orqali shakllanadi [7]. Standart raqamli texnologiyalarning bozorda keng mavjudligi ularning strategik ahamiyati korxona tomonidan qanday integratsiyalashishi va boshqarilishiga bog'liqligini ko'rsatadi. Axborotni boshqarish qobiliyatining korxona natijalariga boshqa tashkiliy qobiliyatlar orqali ta'sir etishi [8] hamda raqamli transformatsiyaning dinamik qobiliyatlarga asoslanishi [4] ushbu nazariy bog'liqlikni izohlaydi.

1-taklif (P1). Raqamli resurslarning strategik boshqaruv samaradorligiga ta'siri asosan raqamli dinamik qobiliyatlar orqali amalga oshadi. Bunda dinamik qobiliyatlar raqamli resurslar va strategik natijalar o'rtasidagi vositachi omil sifatida namoyon bo'ladi.

Raqamli biznes strategiyasi nazariyasiga ko'ra, texnologik tashabbuslarning korxona strategiyasi bilan muvofiqlashtirilishi qiymat yaratish imkoniyatlarini kengaytiradi [3]. Raqamli transformatsiya strategiyasining asosiy yo'nalishlari o'zaro uyg'unlashtirilganda yangi imkoniyatlardan strategik maqsadlarga erishishda samaraliroq foydalanish mumkin [12]. Shu jihatdan strategik muvofiqlik raqamli dinamik qobiliyatlarning boshqaruv natijalariga ta'sirini kuchaytiruvchi muhim omil hisoblanadi.

2-taklif (P2). Strategik muvofiqlik darajasining oshishi raqamli dinamik qobiliyatlarning strategik boshqaruv samaradorligiga ijobiy ta'sirini kuchaytiradi.

¹ Manba: muallif ishlanmasi; [7] [10] [4] [3] [13] [14] [15] manbalari asosida tuzilgan.

O'zlashtirish salohiyati korxonaning yangi bilimlarni aniqlash, o'zlashtirish va amaliy faoliyatga tatbiq etish imkoniyatlarini ifodalaydi hamda mavjud bilim va tajriba darajasiga bog'liq bo'ladi [13]. Raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish xodimlarning kasbiy kompetensiyalari va biznes-jarayonlarni takomillashtirish qobiliyatlari bilan uzviy bog'liq [4]. Shu sababli inson kapitalini rivojlantirish raqamli resurslarning strategik imkoniyatlarga aylanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

3-taklif (P3). Inson kapitali va o'zlashtirish salohiyatining rivojlanishi raqamli resurslar bilan raqamli dinamik qobiliyatlar o'rtasidagi ijobiy bog'liqlikni kuchaytiradi.

Tashkiliy ambidekstrlik nazariyasi korxonaning mavjud imkoniyatlardan samarali foydalanishi va yangi rivojlanish yo'nalishlarini izlashini o'zaro uyg'unlashtirish zarurligini asoslaydi [14]. Raqamli texnologiyalar strategik qarorlarni tezkor qabul qilish va o'zgaruvchan sharoitlarga moslashish imkoniyatlarini kengaytiradi [11]. Bunda joriy faoliyat samaradorligini oshirish bilan innovatsion tashabbuslarni rivojlantirish o'rtasidagi muvozanat dinamik qobiliyatlardan barqaror foydalanish uchun qulay tashkiliy sharoit yaratadi.

4-taklif (P4). Tashkiliy ambidekstrlik darajasi yuqori bo'lgan korxonalarda raqamli dinamik qobiliyatlarning strategik boshqaruv samaradorligiga ijobiy ta'siri kuchliroq va uzoq muddatda barqarorroq bo'ladi.

Muvozanatlashgan ko'rsatkichlar tizimi strategik natijalarni muntazam baholash bilan birga, olingan ma'lumotlardan boshqaruv qarorlarini takomillashtirishda foydalanishni nazarda tutadi [15]. Dinamik qobiliyatlar nazariyasida esa resurslarni qayta tashkil etish korxonaning o'zgaruvchan sharoitlarga moslashishini ta'minlovchi uzluksiz jarayon sifatida qaraladi [10]. Strategik ko'rsatkichlarni tizimli monitoring qilish mavjud imkoniyatlarni aniqlash, resurslarni qayta taqsimlash va boshqaruv samaradorligini oshirish uchun asos yaratadi.

5-taklif (P5). Strategik natijalarni ko'p yo'nalishli ko'rsatkichlar asosida muntazam baholash va qayta aloqa mexanizmlarini rivojlantirish raqamli dinamik qobiliyatlarni mustahkamlaydi hamda keyingi davrlarda strategik boshqaruv samaradorligining oshishiga xizmat qiladi.

Shakllantirilgan beshta ilmiy taklif konseptual modeldagi asosiy o'zaro bog'liqliklarni ifodalaydi. Jumladan, P1 raqamli dinamik qobiliyatlarning vositachilik rolini, P2, P3 va P4 tegishli tashkiliy omillarning ta'sirni kuchaytiruvchi xususiyatlarini, P5 esa strategik natijalarni baholash va qayta aloqa mexanizmining ahamiyatini asoslaydi. Ushbu yondashuv taklif etilgan modelni korxonalar bo'yicha kesim ma'lumotlari va turli davrlarni qamrab oluvchi panel ma'lumotlar asosida empirik tekshirish imkonini beradi.

Modelning asosiy omillarini miqdoriy baholash

Ilmiy takliflarni empirik tekshirish va korxonalar faoliyatini qiyosiy baholash maqsadida konseptual modelning asosiy omillari tegishli miqdoriy ko'rsatkichlar bilan bog'landi (1-jadval).

1-jadval

Konseptual modelning asosiy omillari va ularni baholash ko'rsatkichlari¹

Asosiy omillar guruhi	Baholash ko'rsatkichlari	Nazariy asos	Ilmiy taklif
1. Raqamli resurslar	Raqamlashtirilgan jarayonlar ulushi, axborot tizimlarining integratsiyalashuv darajasi, ma'lumotlar sifati	Resurslarga asoslangan yondashuv	P1, P3
2. Inson kapitali va o'zlashtirish salohiyati	Raqamli ko'nikmalarga ega xodimlar ulushi, malaka oshirish soatlari, yangi texnologiyalarni joriy etish muddati	O'zlashtirish salohiyati nazariyasi	P3
3. Raqamli dinamik qobiliyatlar	Bozor o'zgarishlarini kuzatish davriyligi, yangi tashabbuslarni boshlash muddati, resurslarni qayta taqsimlash tezligi	Dinamik qobiliyatlar nazariyasi	P1, P5
4. Strategik muvofiqlik va tashkiliy ambidekstrlik	Strategik maqsadlarga muvofiq raqamli loyihalar ulushi, mavjud jarayonlarni takomillashtirish va yangi imkoniyatlarni izlashga qaratilgan loyihalar nisbati	Raqamli biznes strategiyasi va tashkiliy ambidekstrlik nazariyasi	P2, P4
5. Strategik boshqaruv samaradorligi	Strategik maqsadli ko'rsatkichlarning bajarilish darajasi, mahsulot birligiga to'g'ri keladigan xarajat, mehnat unumdorligi, mijozlar qoniqish darajasi	Strategik natijalarni baholash yondashuvi	P1–P5

1-jadvalda har bir asosiy omillar guruhi tegishli nazariy yondashuv va ilmiy takliflar bilan bog'lanib, baholash ko'rsatkichlarining ilmiy asoslari belgilangan. Dastlabki to'rtta guruh strategik boshqaruv samaradorligiga ta'sir etuvchi omillarni, beshinchi guruh esa boshqaruv faoliyatining natijaviy ko'rsatkichlarini ifodalaydi. Ko'rsatkichlarning aksariyatida qiymatning oshishi ijobiy natija sifatida baholanadi. Biroq mahsulot birligiga to'g'ri keladigan xarajat, yangi texnologiyalarni joriy etish muddati va yangi tashabbuslarni boshlash muddati kabi ko'rsatkichlarda qiymatning kamayishi samaradorlik oshganini anglatadi. Ushbu xususiyatlar ko'rsatkichlarni normallashtirish jarayonida hisobga olinadi. Baholash ko'rsatkichlari korxonalarning faoliyat yo'nalishi va ko'lamiga muvofiq moslashtiriladi.

Turli o'lchov birliklarida ifodalangan ko'rsatkichlarning o'zaro taqqoslanishini ta'minlash maqsadida ularning qiymatlari 0 dan 1 gacha bo'lgan oraliqda normallashtiriladi. Qiymatining oshishi ijobiy baholanadigan ko'rsatkichlar (stimulyatorlar) uchun quyidagi formula qo'llaniladi:

$$z_{ij} = \frac{x_{ij} - x_j^{\min}}{x_j^{\max} - x_j^{\min}} \quad (1)$$

Bu yerda z_{ij} orqali i -korxonaning j -ko'rsatkich bo'yicha normallashtirilgan qiymati, x_{ij} orqali shu ko'rsatkichning haqiqiy qiymati, $x_j^{\min}$ va $x_j^{\max}$ orqali taqqoslanayotgan korxonalar to'plamida yoki belgilangan me'yoriy oraliqda j -ko'rsatkichning eng kichik va eng katta qiymatlari belgilangan.

¹ Muallif ishlanmasi; [7] [8] [10] [3] [13] [14] [15] manbalari asosida tuzilgan.

Qiymati kamayishi ijobiy baholanadigan ko'rsatkichlar (destimulyatorlar) uchun normallashtirish teskari tartibda bajariladi:

$$z_{ij} = \frac{x_j^{\max} - x_{ij}}{x_j^{\max} - x_j^{\min}} \quad (2)$$

Bu yerda belgilar (1) formuladagi kabi. (2) formula xarajat va muddat ko'rsatkichlari qisqarganda normallashtirilgan qiymatning oshishini ta'minlaydi, natijada barcha ko'rsatkichlar bir yo'nalishda talqin qilinadi: z_{ij} qiymati 1 ga qanchalik yaqin bo'lsa, korxona shu ko'rsatkich bo'yicha shunchalik yuqori natijaga erishgan bo'ladi.

Normallashtirilgan ko'rsatkichlar 1-jadvaldagi besh guruh bo'yicha umumlashtirilib, strategik boshqaruv samaradorligining integral indeksi (SBSI) hisoblanadi:

$$SBSI_i = \sum_{k=1}^5 w_k \cdot I_{ik}, \quad \sum_{k=1}^5 w_k = 1 \quad (3)$$

Bu yerda $SBSI_i$ orqali i -korxonaning integral indeksi (0 dan 1 gacha), I_{ik} orqali k -guruhga kiruvchi normallashtirilgan ko'rsatkichlarning o'rtacha arifmetik qiymati, w_k orqali k -guruhning vazn koeffitsiyenti belgilangan; $k = 1, \dots, 5$ 1-jadvaldagi guruhlariga mos keladi. Vaznlar ekspert baholash yoki iyerarxiyalar tahlili usulida aniqlanadi [21]. (3) formula ikki vazifani bajaradi. Boshqaruv diagnostikasida $SBSI_i$ korxonalarni taqqoslash va eng katta rivojlanish zaxirasiga ega guruhni aniqlashga xizmat qiladi: I_{ik} qiymati nisbatan past guruh ustuvor yo'nalish sifatida belgilanadi. Takliflarni sinashda esa guruh subindekslari I_{ik} alohida o'zgaruvchilar sifatida olinadi, shunda tushuntiruvchi va natijaviy omillar aralashib ketmaydi. Natijalarning barqarorligi muqobil vaznlar va geometrik agregatsiya bilan tekshiriladi, chunki chiziqli yig'indi bir guruhdagi past natijani boshqa guruhdagi yuqori natija bilan to'liq qoplaydi [19].

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari raqamli iqtisodiyot sharoitida korxonalarning strategik boshqaruv samaradorligini oshirish raqamli resurslardan foydalanish, dinamik qobiliyatlarni rivojlantirish va raqamli tashabbuslarni strategik maqsadlar bilan muvofiqlashtirishga bog'liqligini nazariy jihatdan asoslash imkonini berdi. Integrativ adabiyotlar sharhi va nazariy sintez asosida resurslarga asoslangan yondashuv, dinamik qobiliyatlar nazariyasi hamda raqamli biznes strategiyasini birlashtiruvchi konseptual model ishlab chiqildi. Modelda raqamli resurslarning strategik natijalarga ta'siri dinamik qobiliyatlar orqali shakllanishi, ushbu jarayonda inson kapitali, o'zlashtirish salohiyati, strategik muvofiqlik va tashkiliy ambidekstrlik muhim o'rin tutishi asoslandi.

Tadqiqot doirasida vositachilik, moderatorlik va qayta aloqa munosabatlarini ifodalovchi beshta ilmiy propozitsiya shakllantirildi. Shuningdek, korxonalarning raqamli transformatsiya darajasi va strategik boshqaruv samaradorligini kompleks baholash uchun normallashtirilgan ko'rsatkichlar hamda vazn koeffitsiyentlariga

asoslangan integral indeks taklif etildi. Mazkur yondashuv strategik boshqaruvning ustuvor rivojlanish yo'nalishlarini aniqlash va korxonalar faoliyatini qiyosiy baholash uchun uslubiy asos yaratadi.

Olingan natijalar asosida quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi:

1. Korxonalarda raqamli transformatsiya loyihalarini strategik rivojlanish maqsadlari bilan muvofiqlashtirish, raqamli resurslardan foydalanishni boshqaruv natijadorligi bilan bog'liq holda rejalashtirish.

2. Raqamli dinamik qobiliyatlarni rivojlantirish orqali bozor imkoniyatlarini aniqlash, innovatsion tashabbuslarni amalga oshirish va mavjud resurslarni o'zgaruvchan iqtisodiy sharoitlarga mos ravishda qayta taqsimlash mexanizmlarini takomillashtirish.

3. Xodimlarning raqamli kompetensiyalarini oshirish, yangi bilim va texnologiyalarni o'zlashtirish salohiyatini rivojlantirish hamda mavjud biznes-jarayonlarni takomillashtirish bilan innovatsion imkoniyatlarni izlash o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash.

4. Strategik boshqaruv samaradorligini baholashda raqamli resurslar, inson kapitali, dinamik qobiliyatlar, strategik muvofiqlik va natijaviy ko'rsatkichlarni qamrab oluvchi integral indeksdan foydalanish hamda uning vazn koeffitsiyentlari va hisoblash usullariga sezgirligini tekshirish.

5. Strategik ko'rsatkichlar monitoringi va qayta aloqa mexanizmlarini rivojlantirish, taklif etilgan konseptual modelni so'rovnomalar hamda panel ma'lumotlari asosida empirik sinovdan o'tkazish orqali uning amaliy qo'llanish imkoniyatlarini baholash.

Taklif etilgan konseptual model raqamli resurslarni strategik boshqaruv natijalariga aylantirishning nazariy mexanizmlarini tizimlashtirish va ularni miqdoriy baholash yondashuvlarini takomillashtirishga xizmat qiladi. Modelning keyingi empirik tadqiqotlarda sinovdan o'tkazilishi raqamli transformatsiya samaradorligiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlashtirish, korxonalar o'rtasida qiyosiy tahlillarni amalga oshirish hamda strategik boshqaruv qarorlarining ilmiy asoslanganligini oshirish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Vial, G. (2019). Understanding digital transformation: A review and a research agenda. *The Journal of Strategic Information Systems*, 28(2), 118-144. <https://doi.org/10.1016/j.jsis.2019.01.003>

2. Verhoef, P. C., Broekhuizen, T., Bart, Y., Bhattacharya, A., Dong, J. Q., Fabian, N., & Haenlein, M. (2021). Digital transformation: A multidisciplinary reflection and research agenda. *Journal of Business Research*, 122, 889-901. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.09.022>

3. Bharadwaj, A., El Sawy, O. A., Pavlou, P. A., & Venkatraman, N. (2013). Digital business strategy: Toward a next generation of insights. *MIS Quarterly*, 37(2), 471-482. <https://doi.org/10.25300/MISQ/2013/37.2.3>

4. Warner, K. S. R., & Wäger, M. (2019). Building dynamic capabilities for digital transformation: An ongoing process of strategic renewal. *Long Range Planning*, 52(3), 326-349. <https://doi.org/10.1016/j.lrp.2018.12.001>
5. Hanelt, A., Bohnsack, R., Marz, D., & Antunes Marante, C. (2021). A systematic review of the literature on digital transformation: Insights and implications for strategy and organizational change. *Journal of Management Studies*, 58(5), 1159-1197. <https://doi.org/10.1111/joms.12639>
6. Zhou, Q., Yu, H., Adams, K., Attah-Boakye, R., & Johansson, J. (2025). Uncovering the impact of digital technologies on strategising: Evidence from a systematic literature review. *International Journal of Management Reviews*, 27(3), 375-397. <https://doi.org/10.1111/ijmr.12387>
7. Barney, J. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of Management*, 17(1), 99-120. <https://doi.org/10.1177/014920639101700108>
8. Mithas, S., Ramasubbu, N., & Sambamurthy, V. (2011). How information management capability influences firm performance. *MIS Quarterly*, 35(1), 237-256. <https://doi.org/10.2307/23043496>
9. Teece, D. J., Pisano, G., & Shuen, A. (1997). Dynamic capabilities and strategic management. *Strategic Management Journal*, 18(7), 509-533. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1097-0266\(199708\)18:7%3C509::AID-SMJ882%3E3.0.CO;2-Z](https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-0266(199708)18:7%3C509::AID-SMJ882%3E3.0.CO;2-Z)
10. Teece, D. J. (2007). Explicating dynamic capabilities: The nature and microfoundations of (sustainable) enterprise performance. *Strategic Management Journal*, 28(13), 1319-1350. <https://doi.org/10.1002/smj.640>
11. Sambamurthy, V., Bharadwaj, A., & Grover, V. (2003). Shaping agility through digital options: Reconceptualizing the role of information technology in contemporary firms. *MIS Quarterly*, 27(2), 237-263. <https://doi.org/10.2307/30036530>
12. Hess, T., Matt, C., Benlian, A., & Wiesböck, F. (2016). Options for formulating a digital transformation strategy. *MIS Quarterly Executive*, 15(2), 123-139. <https://aisel.aisnet.org/misqe/vol15/iss2/6>
13. Cohen, W. M., & Levinthal, D. A. (1990). Absorptive capacity: A new perspective on learning and innovation. *Administrative Science Quarterly*, 35(1), 128-152. <https://doi.org/10.2307/2393553>
14. O'Reilly, C. A., & Tushman, M. L. (2013). Organizational ambidexterity: Past, present, and future. *Academy of Management Perspectives*, 27(4), 324-338. <https://doi.org/10.5465/amp.2013.0025>
15. Kaplan, R. S., & Norton, D. P. (2001). Transforming the balanced scorecard from performance measurement to strategic management: Part I. *Accounting Horizons*, 15(1), 87-104. <https://doi.org/10.2308/acch.2001.15.1.87>
16. Jaakkola, E. (2020). Designing conceptual articles: Four approaches. *AMS Review*, 10(1-2), 18-26. <https://doi.org/10.1007/s13162-020-00161-0>
17. MacInnis, D. J. (2011). A framework for conceptual contributions in marketing. *Journal of Marketing*, 75(4), 136-154. <https://doi.org/10.1509/jmkg.75.4.136>

18. Snyder, H. (2019). Literature review as a research methodology: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 104, 333-339. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.07.039>
19. Greco, S., Ishizaka, A., Tasiou, M., & Torrisi, G. (2019). On the methodological framework of composite indices: A review of the issues of weighting, aggregation, and robustness. *Social Indicators Research*, 141(1), 61-94. <https://doi.org/10.1007/s11205-017-1832-9>
20. Whetten, D. A. (1989). What constitutes a theoretical contribution? *Academy of Management Review*, 14(4), 490-495. <https://doi.org/10.5465/amr.1989.4308371>
21. Saaty, T. L. (1990). How to make a decision: The analytic hierarchy process. *European Journal of Operational Research*, 48(1), 9-26. [https://doi.org/10.1016/0377-2217\(90\)90057-I](https://doi.org/10.1016/0377-2217(90)90057-I)

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:
Ingliz tili muharriri:
Rus tili muharriri:
Musahhih:
Sahifalovchi va dizaynerlar:

Xakimov Ziyodulla Axmadovich
Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich
Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li
Karimova Shirin Zoxid qizi
Sadikov Shoxrux Shuxratovich
Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2026-yil, oktabr, 9-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: info@marketingjournal.uz
Bot: [@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)
Tel.: +998977838464, +998939266610
Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 362/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. GOCT 7.56-2002 "Seriya nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlaro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**